

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

КОЛЕСНІКОВА ІРИНА ВАСИЛІВНА

УДК 374.7.091..004.032.6

**РОЗВИТОК МЕДІАКУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛІВ У ЗАКЛАДАХ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Житомир – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Житомирському державному університеті імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник : доктор педагогічних наук, доцент
Сидорчук Нінель Герандівна,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка,
професор кафедри педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України
Спірін Олег Михайлович,
Інститут інформаційних технологій і
засобів навчання НАПН України,
заступник директора з наукової роботи,
м. Київ;

кандидат педагогічних наук
Самойленко Олексій Олександрович,
Центральний інститут післядипломної
педагогічної освіти ДВНЗ "Університет
менеджменту освіти" НАПН України,
старший викладач кафедри філософії і
освіти дорослих, м. Київ.

Захист відбудеться 13 березня 2018 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 14.053.01 у Житомирському державному університеті імені Івана Франка за адресою: 10008, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40, 2-й поверх, конференц-зал.

З дисертацією можна ознайомитися на сайті http://zu.edu.ua/avto_ped.html та в бібліотеці Житомирського державного університету імені Івана Франка (10008, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40).

Автореферат розісланий 10 лютого 2018 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

С. Л. Яценко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Розвиток освітньої галузі в Україні на основі використання інформаційно-комунікаційних технологій є ключовим засобом задоволення потреб, забезпечення широких можливостей вільного розвитку особистості, про що йдеться в законах України "Про освіту", "Про загальну середню освіту", "Про Національну програму інформатизації", Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти "Нова українська школа" на період до 2029 року, Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (2010 р.), Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні (2013 р.) тощо.

Орієнтація на розвиток інформаційно-цифрової компетентності учня як необхідну умову його успішної життєдіяльності реалізується на основі побудови відповідної стратегії професійної діяльності вчителя. Вивчення практики роботи навчальних закладів засвідчило, що на етапі трансформації системи освіти на засадах інформаційного підходу наявний рівень медіакультури вчителів не відповідає сучасним вимогам педагогічної науки та практики.

Одним із дієвих механізмів підготовки педагога до використання медіаосвітніх ресурсів у професійній діяльності є післядипломна педагогічна освіта, яка забезпечує запит держави щодо підвищення професіоналізму педагогічних кадрів, здатних компетентно й відповідально виконувати професійні обов'язки, упроваджувати інноваційні технології в освітній процес, а також задовольняє індивідуальні освітні потреби педагогів у професійному та особистісному зростанні.

Проблеми організації навчання фахівців у післядипломний період досліджувалися в різних аспектах: професіографічному (І. Багаєва, І. Зязюн, Н. Кузьміна, А. Кузьмінський, Н. Левітов, Г. Прозоров, Н. Протасова, В. Сластьонін); психологічному (Г. Костюк, Ю. Кулюткін, Г. Сухобська, І. Татур, Р. Шакуров); програмно-цільовому (М. Ващенко, М. Золотухін, Т. Орлов, О. Савченко); діяльнісному (Ю. Бабанський, В. Бондар, Ю. Гільбух, Г. Горська, І. Жерносек, Є. Березняк, М. Красовицький, В. Кухар, В. Маслов); діагностично-методичному (О. Кочетов, Р. Скульський та ін.); історичному (М. Грищенко, С. Крисюк, В. Майборода, М. Стельмахович, Б. Ступарик та ін.).

Теоретичним підґрунтям дослідження феномену медіакультури стали праці філософів, культурологів, соціологів (В. Аршавський, М. Данилевський, А. Гуревич, В. Іванов, М. Каган, Л. Коган, Б. Рассел, В. Ротенберг, П. Сорокін, О. Шпенглер).

Значний внесок в осмислення поняття медіакультури зробили як зарубіжні (Р. Арнхейм, А. Базен, Р. Барт, Д. Белл, В. Беньямін, Ж. Дельоз, М. Маклюен, Г. Маркузе, Х. Ортега-і-Гассет, Ч. Пірс, Д. Соссюр, Е. Тоффлер, К. Леві-Стросс

та ін.), так і вітчизняні (О. Баришполець, Н. Габор, Ю. Казаков, О. Коневщинська, Л. Масол, Л. Найдьонова, Г. Онкович, Б. Потятиник, О. Спирін та ін.) науковці.

Проте теорія та практика професійної підготовки педагогів у післядипломній освіті в напрямі розвитку медіакультури вчителів є практично не розробленою та потребує всебічного комплексного вивчення, що вимагає створення якісно нової моделі навчального процесу закладів підвищення кваліфікації працівників освіти.

На основі теоретичного аналізу наукових джерел з проблеми дослідження виявлено *суперечності між*:

- об'єктивною потребою інформаційного суспільства та сучасної школи у кваліфікованих педагогічних кадрах з високим рівнем розвитку медіакультури та діючою системою післядипломної освіти в забезпеченні випереджаючої підготовки вчителів у визначеному напрямі;

- необхідністю підвищення рівня медіакультури вчителя та недостатністю відповідного науково-методичного забезпечення, системного знання щодо її розвитку;

- нагальною потребою сучасних закладів освіти в методиках використання медіазасобів у навчальному процесі та недосконалістю теоретичного обґрунтування і методичного забезпечення цього процесу;

- розширенням упровадження засобів мультимедіа в навчальний процес та переважанням традиційних форм і методів викладання, що не використовують у повному обсязі можливостей медіаресурсів.

Урахування актуальності окресленої проблеми, її недостатня наукова розробленість та необхідність розв'язання зазначених суперечностей зумовили вибір теми дослідження: **"Розвиток медіакультури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти"**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження пов'язане з реалізацією основних положень Концепції впровадження медіаосвіти в Україні та виконане відповідно до теми науково-дослідної роботи кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка "Професійна підготовка майбутніх фахівців в умовах ступеневої освіти" (РН № 0110U002274). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 6 від 24. 01. 2014 р.) та узгоджено з рішенням бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 3 від 25. 03. 2014 р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити модель розвитку медіакультури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти.

Відповідно до мети визначено основні **завдання дослідження:**

1. Обґрунтувати сутність базових понять проблеми розвитку медіакультури вчителів з урахуванням сучасних методологічних підходів.
2. Здійснити історико-педагогічний аналіз проблеми розвитку медіакультури як особливого виду культури інформаційного суспільства.
3. Розкрити освітній контекст феномену медіакультури.
4. Науково обґрунтувати структурні компоненти, критерії, показники та рівні розвитку медіакультури вчителів.
5. Розробити модель розвитку медіакультури вчителів з урахуванням специфіки навчального процесу закладів післядипломної педагогічної освіти та експериментально перевірити її ефективність на основі поетапного впровадження.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти.

Предмет дослідження – зміст, форми та методи розвитку медіакультури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти.

Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань на різних етапах дослідження використано такі **методи**, як: *теоретичні* (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення) з метою вивчення філософської, психолого-педагогічної, навчально-методичної літератури та нормативних документів відповідно до об'єкта та предмета дослідження, здійснення аналізу базових понять та виявлення взаємозв'язків між ними; *емпіричні* (анкетування, спостереження, опитування, бесіда, самооцінка, тестування) – для визначення рівня розвитку медіакультури вчителів на всіх етапах дослідження; педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний етапи) – з метою перевірки ефективності впровадження розробленої моделі у закладах післядипломної педагогічної освіти; *методи математичної статистики* – для проведення аналізу отриманих результатів на основі встановлення кількісних показників оцінювання досліджуваного явища та підтвердження їх вірогідності; графічні методи – для унаочнення та порівняння результатів експериментальної роботи (графічні зображення, таблиці).

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота виконувалася на базі закладів післядипломної педагогічної освіти, зокрема, Комунального закладу "Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти" Житомирської обласної ради, Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського, Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області.

На різних етапах дослідження експериментальною роботою було охоплено 522 респонденти (на констатувальному етапі експерименту – 272, на формувальному – 250).

Організація та основні етапи дослідження. Дослідження проводилося впродовж 2013 – 2018 років та охоплювало чотири етапи науково-педагогічного пошуку.

На першому етапі (2013 – 2014 рр.) – *теоретико-пошуковому* – здійснено аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми; виявлено суперечності; представлено мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження; розроблено програму, визначено методи експериментальної роботи.

На другому етапі (2014 – 2015 рр.) – *аналітико-діагностувальному* – розроблено структуру медіакультури вчителів; визначено діагностичний інструментарій експериментального дослідження (критерії, показники, рівні розвитку); проведено констатувальний етап експерименту.

На третьому етапі (2015 – 2017 рр.) – *дослідно-експериментальному* – розроблено, упроваджено та експериментально перевірено модель розвитку медіакультури вчителів у процесі підвищення кваліфікації в закладі післядипломної педагогічної освіти.

На четвертому етапі (2017 – 2018 рр.) – *узагальнюючому* – здійснено інтерпретацію та оформлення результатів дослідження; сформульовано висновки; визначено перспективи подальших наукових досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що:

- *уперше* теоретично обґрунтовано та розроблено модель розвитку медіакультури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти, яка включає цільовий, змістовий, операційний, результативний блоки та впроваджену поетапно в процес курсової підготовки вчителів (підготовчий, процесуально-діяльнісний, результативний етапи); визначено структурні компоненти медіакультури вчителя (мотиваційний, професійно-когнітивний, діяльнісно-технологічний, інтерпретаційно-оцінний, культурно-медіакомунікативний); виокремлено критерії (мотиваційний, когнітивний, операційний, особистісний), показники та охарактеризовано рівні розвитку медіакультури вчителів (початковий, достатній, високий);

- *удосконалено* зміст, форми та методи процесу підвищення кваліфікації вчителів; уточнено базові поняття дослідження ("медіакультура", "медіакультура вчителя", "розвиток медіакультури вчителя");

- *подальшого розвитку* набули концептуальні положення щодо проблеми розвитку та вдосконалення медіакультури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти.

Практичне значення дослідження полягає у впровадженні поетапної

методики розвитку медіакультури вчителів у навчальний процес закладів післядипломної педагогічної освіти; підготовці та реалізації спецкурсу "Медіакультура вчителя" для слухачів курсів підвищення кваліфікації в закладах післядипломної педагогічної освіти.

Матеріали дисертаційної роботи можуть бути використані викладачами закладів післядипломної освіти з метою вдосконалення змісту та процесу професійного розвитку вчителів.

Результати дослідження **впроваджено** в навчальний процес Комунального закладу "Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти" Житомирської обласної ради (довідка № 01/645 від 20.09.2017 р.), Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського (довідка № 171 від 06.10.2017 р.), Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області (довідка № 214-789 від 18.10.2017 р.), Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 902 від 26.10.2017 р.).

Апробація результатів дисертаційної роботи відбувалася шляхом обговорення доповідей, повідомлень на наукових конференціях, зокрема, *міжнародних*: "Становлення особистості професіонала: перспективи й розвиток" (Одеса, 2013, заочна), "Сучасні технології формування духовно-патріотичних євроінтеграційних процесів" (Київ, 2015, очна), "Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарного знання у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти" (Сєверодонецьк, 2016, заочна), "Комп'ютерні технології: інновації, проблеми, рішення – 2017" (Житомир, 2017, очна); *всєукраїнських*: "Підготовка педагогів до впровадження Державних стандартів дошкільної та початкової освіти" (Житомир, 2013, очна), "Формування дидактичної компетентності педагогів дошкільної та початкової освіти" (Житомир, 2015, очна), "Сучасні тенденції і пріоритети компетентнісного підходу в підготовці майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти" (Житомир, 2016, очна), "Особистісно-професійна компетентність педагога: теорія і практика" (Суми, 2017, очна), "Інноваційна діяльність та дослідно-експериментальна робота в сучасній освіті" (Чернівці, 2017, очна), "Професійний розвиток фахівців у системі освіти дорослих: історія, теорія, технології" (Київ, 2017, заочна); *регіональних*: "Реалізація компетентнісного підходу в освітньому просторі регіону" (Житомир, 2016, очна), "Теоретичні і методичні засади розвитку і самовдосконалення особистості педагога-новатора в контексті модернізації нової української школи" (Новоград-Волинський, 2017, очна); на засіданнях кафедри методики викладання навчальних предметів Комунального закладу "Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти" (2014-2018); на обласних, міських та районних семінарах і конференціях працівників освіти

Житомирської області (2014-2018); науково-методичних семінарах кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка (2014-2018).

Публікації. Основні теоретичні положення та результати дисертації опубліковано в 22 одноосібних публікаціях, із них – 5 статей у провідних наукових фахових виданнях України, 1 стаття в зарубіжному науковому періодичному виданні, 16 публікацій у збірниках матеріалів конференцій і наукових праць.

Структура та обсяг дисертації відповідає логіці наукового дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел. Текст роботи ілюстрований 21 таблицею та 12 рисунками. Загальний обсяг роботи – 292 сторінки, основний зміст дисертації – 194 сторінки. До списку використаних джерел включено 286 найменувань, з яких 12 – іноземною мовою.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність проблеми дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, експериментальну базу, методи та етапи дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів наукового пошуку, подано відомості про їх апробацію й впровадження в практику діяльності закладів післядипломної педагогічної освіти.

У першому розділі – **"Теоретичні основи розвитку медіакультури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти"** – розкрито методологічні основи наукового пошуку, здійснено аналіз базових понять дослідження, представлено результати історико-педагогічного аналізу проблеми розвитку медіакультури.

Зважаючи на складність, багатогранність зазначеної проблеми, представлено систему методологічних підходів до реалізації експериментальної роботи: від теоретичного пошуку образу досліджуваного явища (розробки структури медіакультури вчителя) до його наукового обґрунтування та впровадження в діяльність закладів післядипломної педагогічної освіти. Базовим методологічним підґрунтям вивчення актуалізованої проблеми визначено діалектику як науково-філософський метод пояснення та опису найбільш загальних законів розвитку природи, суспільства та людської свідомості. На загальнонауковому рівні в межах побудови стратегії наукового пошуку використано ряд підходів, з позицій яких найбільшою мірою відображено проблемність і концептуальне обґрунтування досліджуваного феномену: діяльнісний, системний, особистісний, культурологічний підходи. Конкретнонауковий рівень методології дослідження представлено

аксіологічним, андрагогічним та інформаційним підходами, що визначають особливості конструювання досліджуваного явища.

На основі аналізу та систематизації наукових джерел виявлено, що поняття "медіакультура" є міждисциплінарним. Узагальнення багатоаспектних наукових підходів до змістових характеристик базових категорій ("культура", "медіа", "медіакультура") дозволило обґрунтувати та визначити в межах дослідження сутність поняття "медіакультура вчителя" як *складного структурного утворення, що передбачає ефективну взаємодію педагога з мас-медіа, яка сприяє розвитку знань, умінь, навичок повноцінного сприймання та інтерпретації інформації за допомогою медіаресурсів.*

У результаті проведеного історико-педагогічного аналізу розвитку медіакультури виокремлено етапи інформаційно-культурної взаємодії людини із середовищем існування: *дописемний* (основна форма взаємодії – праця, найважливіші посередники – мова, дії інших людей, знаряддя праці); *писемний/книгодрукування* (взаємодія через письмові/друковані джерела, що розширило шляхи та способи передачі інформації); *екранний* (діалоговий характер взаємодії споживача інформації з екранним текстом). Окреслено характеристики інформаційного суспільства (глобалізація світового інформаційного простору, поява нових інформаційних технологій, прискорення темпів розвитку цифрових засобів, медіатизації практично всіх галузей знань), що зумовило необхідність розвитку медіакультури.

Встановлено, що медіакультура є важливою для ефективної реалізації професійної діяльності вчителя, а необхідність її розвитку актуалізується в контексті реформування вітчизняної системи освіти.

У другому розділі – **"Модель розвитку медіакультури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти"** – розкрито освітній контекст феномену медіакультури, представлено структурні компоненти медіакультури вчителя, виокремлено критерії, показники, рівні її розвитку, розроблено модель розвитку медіакультури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти.

Одним із сучасних підходів до розгляду проблеми розвитку медіакультури в освітній площині визначено медіапедагогіку – важливий науковий напрям, орієнтований на підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, формування в суспільстві медіакультури. У результаті аналізу медіапедагогіки як галузі педагогічних знань про процес навчання і виховання людини шляхом застосування медіазасобів, окреслено освітній контекст феномену медіакультури, що реалізується через медіаосвітню діяльність.

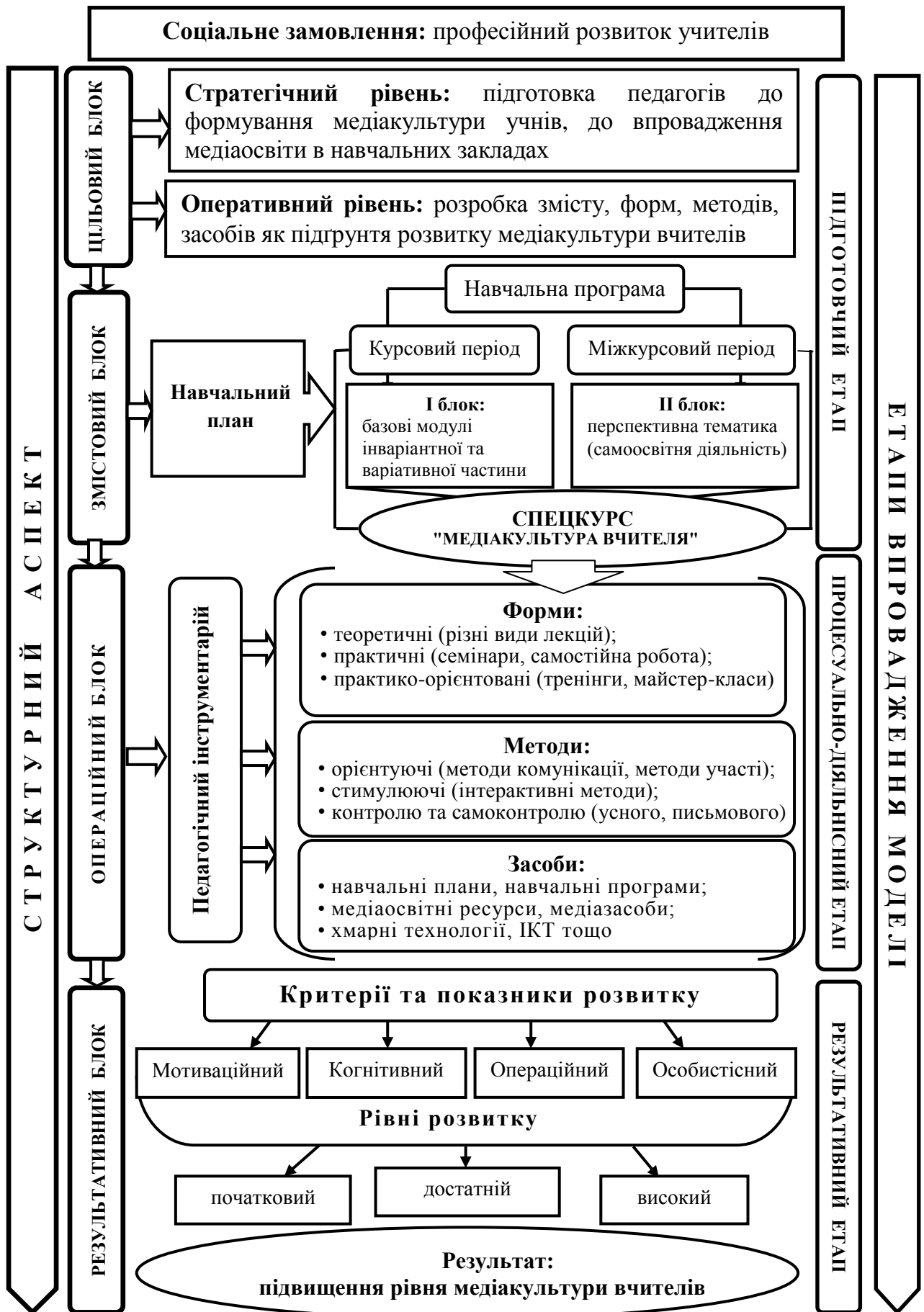

Рис. 1. Модель розвитку медіакультури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти

У межах дослідження розроблено та представлено структуру медіакультури вчителя. Її цілісність визначається: *мотиваційним* (характеризує мотиви щодо використання медіаресурсів у професійній діяльності); *професійно-когнітивним* (актуалізує оволодіння професійними знаннями, уміннями, здійснення самоосвіти); *діяльнісно-технологічним* (передбачає практичне застосування знань та навичок опрацювання медіатекстів, створених та розміщених в інформаційному просторі); *інтерпретаційно-оцінним* (виявляється в здатності критично аналізувати й оцінювати медіатексти, протистоянні маніпулятивному впливу інформації); *культурно-медіакомунікативним* (забезпечує поєднання процесів сприймання та впровадження в практику норм поведінки, орієнтованих на комунікативні процеси, збагачення професійного досвіду) компонентами.

На основі визначених критеріїв (*мотиваційний, когнітивний, операційний, особистісний*) і показників, що відповідають виділеним компонентам структури медіакультури вчителя, виокремлено три рівні її розвитку: *початковий, достатній, високий*.

Доведено необхідність розвитку медіакультури педагогів як пріоритетного напрямку модернізації системи освіти, а ефективним механізмом реалізації поставленого завдання є заклади післядипломної педагогічної освіти, які скеровують свою роботу на вдосконалення професійної майстерності педагогів відповідно до вимог інформаційного суспільства. Відповідно, *розвиток медіакультури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти розглядаємо як спеціально організований медіаосвітній процес, що здійснюється на основі використання доцільно відібраних форм, методів, засобів навчання*.

Теоретично обґрунтовано модель розвитку медіакультури вчителів у закладах післядипломної освіти та визначено її структурні блоки: *цільовий* (реалізується на стратегічному та оперативному рівнях); *змістовий* (передбачає оволодіння вчителем системою знань, що зумовлюють успішність і якість його професійної діяльності, включає теоретичну та практичну підготовку педагогів у процесі вивчення навчальних курсів і складається з ряду модулів навчальної програми (суспільно-гуманітарного, професійного, методичного, діагностичного) та змістового ядра – спецкурсу "Медіакультура вчителя"; *операційний* (охоплює систему форм, методів і засобів розвитку медіакультури вчителів); *результативний* (включає контроль, самоконтроль, оцінку та самооцінку рівня розвитку медіакультури вчителів) (*рис. 1*).

У третьому розділі – **"Експериментальна перевірка ефективності моделі розвитку медіакультури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти"** – представлено експериментальну програму дослідження; визначено рівень розвитку медіакультури вчителів; висвітлено методику

поетапного впровадження авторської моделі; охарактеризовано основні результати перевірки її ефективності.

Для поглиблення теоретичних висновків щодо проблеми розвитку медіакультури вчителів проведено констатувальний етап педагогічного експерименту. Результати його аналізу підтвердили недостатній рівень медіакультури педагогів у контексті здійснення професійної діяльності відповідно до сучасних вимог інформаційного суспільства. Обґрунтовано доцільність реалізації моделі розвитку медіакультури вчителів у процесі курсової та міжкурсової підготовки в закладах післядипломної освіти, окреслено тривалість й етапи експерименту.

Упровадження авторської моделі в навчальний процес закладів післядипломної педагогічної освіти реалізувалося в три етапи (підготовчий, процесуально-діяльнісний, результативний). Розвиток медіакультури вчителів на *підготовчому етапі* здійснено в межах суспільно-гуманітарної, професійної, методичної підготовки педагогів. На основі визначених цільових аспектів удосконалено навчальні програми курсів підвищення кваліфікації, розроблено спецкурс "Медіакультура вчителя" як змістове ядро підготовки педагогів у закладах післядипломної педагогічної освіти. На *процесуально-діяльнісному етапі* реалізовано мету та завдання розробленого спецкурсу. Практико-орієнтованим підґрунтям його впровадження є застосування відповідних форм: теоретичних (різні типи лекцій), практичних (семінари, самостійна робота) й практико-орієнтованих (ділові ігри, тренінги); методів: *орієнтуючих* (методи комунікації, методи участі), *стимулюючих* (інтерактивні методи); *контролю і самоконтролю* навчально-пізнавальної діяльності (опитування, захист випускних робіт, проектів, тестовий контроль); засобів (навчальні плани, програми, медіазасоби, хмарні технології, медіаосвітні ресурси, ІКТ тощо). На *результативному етапі* передбачено використання набутих знань, умінь і навичок у ході практичних занять з подальшою оцінкою кількісних та якісних показників розвитку медіакультури вчителів, визначення перспектив саморозвитку в професійній діяльності.

Для перевірки результативності розробленої моделі на формульовальному етапі експерименту здійснено якісний та кількісний аналіз рівня розвитку медіакультури вчителів. Розподіл на експериментальні та контрольні групи проводився відповідно до специфіки організації навчального процесу в системі підвищення кваліфікації учителів. В експериментальних групах навчання здійснювалося відповідно до окреслених етапів упровадження моделі. У контрольних групах зміст і методика навчання залишилися без значних змін із переважаючим використанням традиційних підходів.

На основі узагальнення результатів формульовального етапу експерименту з використанням методів їх статистичної обробки та порівняльного аналізу виявлено позитивну динаміку кількісних і якісних змін у структурних

компонентах медіакультури вчителів, кожен з яких представлено системою параметрів, що оцінювалися незалежними експертами й учителями (табл. 1).

Результати експериментальної роботи засвідчили якісні зміни у показниках розвитку медіакультури вчителів експериментальних груп порівняно з контрольними на основі усереднених даних: у мотиваційній сфері спостерігається перехід від нестійких уявлень про необхідність розвитку медіакультури (ЕГ – 0,77; КГ – 0,76) до глибокого розуміння її спонукальних чинників (ЕГ – 0,89; КГ – 0,84); у когнітивній – від поверхневих знань, отриманих у процесі фахової підготовки, незадовільного засвоєння відповідного матеріалу (ЕГ – 0,74; КГ – 0,73) до усвідомлення значущості комплексу професійних і практико-орієнтованих знань із проекцією на медіакультуру (ЕГ – 0,85; КГ – 0,79); в операційній – від пасивної участі у створенні та реалізації медіаосвітніх завдань (ЕГ – 0,73; КГ – 0,72) до гнучкої варіативної системи дій, здатності їх застосування в будь-якій ситуації з урахуванням набутого досвіду (ЕГ – 0,83; КГ – 0,77); в особистісній – від пасивної участі в створенні та реалізації медіаосвітніх проектів (ЕГ – 0,59; КГ – 0,58) до швидкої адаптації в інформаційному просторі, високого ступеня мобільності, сприймання та обробки інформації, прояву наполегливості в розв’язанні професійних завдань, сформованої готовності до виконання особисто визначеного завдання (ЕГ – 0,67; КГ – 0,62).

Таблиця 1

**Показники розвитку медіакультури вчителів на початковому та прикінцевому етапах педагогічного експерименту
(відносні частоти)**

Показники розвитку медіакультури	Контрольна група						Експериментальна група					
	початок експерименту			завершення експерименту			початок експерименту			завершення експерименту		
	Початковий	Достатній	Високий	Початковий	Достатній	Високий	Початковий	Достатній	Високий	Початковий	Достатній	Високий
Мотиваційний	0,68	0,76	0,84	0,78	0,86	0,89	0,70	0,75	0,85	0,82	0,89	0,95
Когнітивний	0,65	0,73	0,82	0,67	0,76	0,86	0,64	0,74	0,84	0,76	0,84	0,94
Операційний	0,62	0,74	0,79	0,66	0,79	0,93	0,64	0,74	0,82	0,73	0,86	0,90
Особистісний	0,46	0,59	0,68	0,49	0,63	0,71	0,47	0,61	0,68	0,55	0,69	0,76

Узагальнення результатів формувального етапу експерименту здійснено за допомогою методики відносних частот О. Смирнова. Отримані показники розвитку медіакультури вчителів (контрольні та експериментальні групи) корелюють із показниками в ході їх оцінювання компетентними суддями. Надійність результатів перевірено за непараметричним \hat{H} -критерієм Краскелла-Валліса ($\hat{H} > 5,99\chi^2_{2,0.05}$ для кожного досліджуваного параметра).

Результати формувального етапу експерименту наочно проілюстровано на рисунку 2.

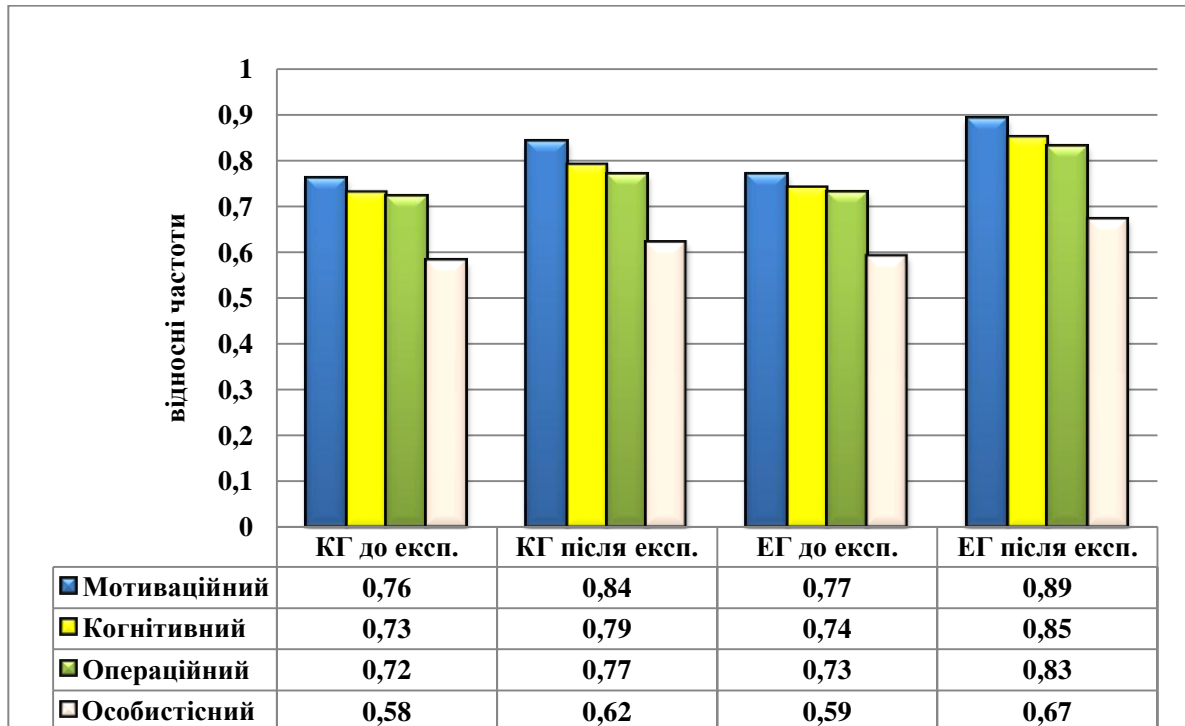

Рис. 2. Динаміка показників розвитку медіакультури вчителів за результатами формувального етапу експерименту

Ефективність упровадження авторської моделі підтверджено позитивною динамікою кожного з виділених критеріїв та рядом якісних змін: від діяльності під керівництвом викладача до самостійного визначення мети та завдань розвитку медіакультури. Окрім того, спостерігається перехід від репродуктивного засвоєння знань, умінь у процесі підготовки вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти до збагачення їх творчого та культурного потенціалу в сфері медіакультури, усвідомлення необхідності гармонізації традиційного та інноваційного підходів у професійній діяльності.

ВИСНОВКИ

На основі обґрунтування теоретичних засад та узагальнення результатів дослідження проблеми розвитку медіакультури вчителів зроблено такі **ВИСНОВКИ:**

1. Вивчення сучасної теорії та практики професійного становлення педагогів засвідчило значний інтерес науковців до проблеми розвитку медіакультури вчителів, що викликано потребами сучасного інформаційного суспільства. Зазначено, що методологічні основи дозволяють сформувати цілісне бачення структури та змісту досліджуваного феномена, встановити діалектичний взаємозв'язок між його компонентами. Зокрема, охарактеризовано значущість діяльнісного, системного, особистісного, культурологічного, андрагогічного, аксіологічного та інформаційного підходів у процесі розвитку медіакультури педагогів у закладах післядипломної педагогічної освіти.

На основі теоретичного аналізу актуалізованої проблеми представлено характеристику базових понять: "культура", "медіа", "медіакультура", "медіакультура вчителя", що відображає їх загальний зміст, специфіку, взаємозв'язок у контексті досліджуваної проблеми. Медіакультура вчителя за таких умов тлумачиться як складне структурне утворення, що передбачає ефективну взаємодію педагога з мас-медіа, яка сприяє розвитку знань, умінь, навичок повноцінного сприймання та інтерпретації інформації за допомогою медіаресурсів.

2. На основі проведеного історико-педагогічного аналізу проблеми розвитку медіакультури виокремлено основні етапи становлення інформаційно-культурної взаємодії людини із середовищем існування (дописемний, писемний/книгодрукування, екранний). Окреслено особливості сучасного інформаційного суспільства в контексті проведеного дослідження. Обґрунтовано думку, що розвиток медіакультури є процесом соціально-особистісним, який здійснюється шляхом усвідомленої взаємодії людини з інформаційним простором.

Доведено, що особливої значущості визначена проблема набуває в умовах професійної діяльності педагога з огляду на необхідність використання сучасних медіаресурсів, послугування великими об'ємами інформації, володіння навичками роботи з медіазасобами тощо.

3. Розкрито освітній контекст феномену медіакультури, що полягає в розгляді досліджуваного поняття в площині медіапедагогіки, яка визначає процесуально-результативний характер розвитку медіакультури взагалі та вчителя зокрема. Доведено необхідність медіаосвітнього навчання педагогів у закладах післядипломної освіти з метою всебічного професійного розвитку, самовдосконалення, формування уявлень про механізми й наслідки впливу інформації на особистість. Визначені положення створюють загальні уявлення щодо характеристики медіакультури як ключової категорії досліджуваного явища.

4. У структурі медіакультури вчителя визначено взаємообумовлені компоненти: мотиваційний, професійно-когнітивний, діяльнісно-технологічний, інтерпретаційно-оцінний, культурно-медіакомунікативний. Доведено, що взаємозв'язок усіх компонентів забезпечує ефективність розвитку медіакультури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти.

В основу розробки критеріїв та показників досліджуваного явища покладено змістову характеристику структурних компонентів медіакультури вчителів, які поєднують його найбільш суттєві ознаки, типові характеристики та складають у результаті цілісну картину щодо досліджуваного феномену. Визначено критерії (мотиваційний, когнітивний, операційний, особистісний) та показники розвитку медіакультури вчителів. Виокремлено рівні (високий, достатній, початковий) розвитку медіакультури педагогів.

5. Розроблено авторську модель розвитку медіакультури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти, що включає: цільовий (відображає соціальне замовлення, мету, завдання розвитку); змістовий (включає теоретичну та практичну підготовку вчителів, яка відбувається в ході вивчення навчальних дисциплін та змістового ядра – спецкурсу "Медіакультура вчителя"); операційний (охоплює систему форм, методів і засобів розвитку медіакультури вчителів); результативний (включає контроль, самоконтроль, оцінку та самооцінку рівня розвитку медіакультури вчителів) блоки. Її впровадження здійснено в три етапи (підготовчий, процесуально-діяльнісний, результативний), що передбачало медіаосвітню діяльність від удосконалення змісту навчальних дисциплін у межах курсової та міжкурсової підготовки до впровадження спецкурсу "Медіакультура вчителя" як змістового ядра навчальної програми з урахуванням завдань підвищення рівня медіакультури.

Ефективність та доцільність використання авторської моделі доведено експериментально за допомогою методів математичної статистики, про що свідчить підвищення рівня медіакультури вчителів у експериментальних групах.

Представлена робота не претендує на вичерпне вирішення всіх аспектів досліджуваної проблеми. Отримані результати свідчать про необхідність подальшого поглибленого теоретико-практичного вивчення змісту розвитку медіакультури вчителів у процесі підвищення кваліфікації, професійно-орієнтованої розробки та впровадження форм, методів і засобів підготовки педагогів до здійснення медіаосвітньої діяльності, розробки методичних рекомендацій щодо забезпечення розвитку медіакультури в ході вивчення навчальних дисциплін з використанням інноваційних технологій, урахування при організації курсової підготовки педагогічних працівників перспективних напрямів застосування медіаресурсів у професійній діяльності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Колеснікова, І. В., 2015. Медіа-культура вчителя: аналіз категорій та понять. *Проблеми освіти: наук.-метод. зб.*, № 85. Київ, с. 102-106.
2. Колеснікова, І. В., 2016. Андрагогічний підхід до розвитку медіа-культури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти. *Нові технології навчання: наук.-метод. зб.*, № 89. Київ: ПП "Рута", с. 117-121.
3. Kolesnikova, I., 2016. Media culture and its importance in modern information-oriented society. *American Journal of Fundamental, Applied & Experimental Research*, № 2(2). New York NY, USA, p. 91-95.
4. Колеснікова, І. В., 2017. Визначення критеріїв та показників рівня розвитку медіакультури вчителів у закладі післядипломної педагогічної освіти. *Народна освіта* [online]. Доступно: <www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5011> [10. 11. 2017].
5. Колеснікова, І. В., 2017. До проблеми розвитку медіакультури вчителів: історико-теоретичний аспект. *Проблеми освіти: наук.-метод. зб.*, № 87. Житомир: Вид. Євенок О. О., с. 128-133.
6. Колеснікова, І. В., 2017. Розвиток медіакультури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти (організація експериментального дослідження). *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи: зб. наук. пр.*, № 1(13). Київ: Вид. ПП Лисенко М. М., с. 222-230.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

7. Колеснікова, І. В., 2014. Шляхи розвитку медіа-культури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти. *Андрагогічний вісник* [online], № 5. Доступно: <<http://eprints.zu.edu.ua/16993/1/%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D1%96..pdf>> [23.10. 2014].
8. Колеснікова, І. В., 2015. Вплив медіа-культури на професійний розвиток педагога. *Формування дидактичної компетентності педагогів дошкільної та початкової освіти: зб. наук.-метод. пр.* Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, с. 138-141.
9. Колеснікова, І. В., 2016. Медіакомпетентність сучасного педагога. *Реалізація компетентнісного підходу в освітньому просторі регіону: матеріали конф.* Житомир: "Полісся", с. 106-110.
10. Колеснікова, І. В., 2016. Використання медіа-освітніх ресурсів у професійній діяльності педагога. *Сучасні тенденції і пріоритети компетентнісного підходу в підготовці майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти: зб. наук.-метод. пр.* Житомир: "Полісся", с. 20-24.

11. Колеснікова, І. В., 2016. Розвиток медіатворчості педагогів у закладах післядипломної педагогічної освіти. *Креативна педагогіка: наук.-метод. журн.*, № 11. Житомир: "Полісся", с. 93-97.

12. Колеснікова, І. В., 2016. Медіакультура сучасного вчителя. *Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарного знання у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти: зб. наук. пр.* Монреаль: ЦСП "НБК"; Сєверодонецьк: вид. СНУ ім. В.Даля, с. 179-182.

13. Колеснікова, І. В., 2016. Використання хмарних сервісів Google у професійній діяльності педагогів. *Навчально-методичні матеріали для курсів підвищення кваліфікації педагогів Житомирицини: навч.-метод. посіб., ч. 4.* Житомир: "Полісся", с. 125-132.

14. Колеснікова, І. В., 2016. Андрагогічні засади підготовки вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти. *Житомирицина педагогічна: електронний наук.-метод. журнал [online]*, № 2(2). Доступно: <http://imso.zippo.net.ua/index.php?page_id=24> [23.04. 2016].

15. Колеснікова, І. В., 2016. Медіакультура та її значення в сучасному інформаційному суспільстві. *Навчально-методичні матеріали для курсів підвищення кваліфікації педагогів Житомирицини: навч.-метод. посіб., ч. 4.* Житомир: "Полісся", с. 132-138.

16. Колеснікова, І. В., 2017. Підготовка медіапедагогів в умовах закладу післядипломної педагогічної освіти. *Теоретичні і методичні засади розвитку і самовдосконалення особистості педагога-новатора в контексті модернізації нової української школи: зб. наук.-метод. пр.* Житомир: Вид. Євенок О. О., с. 143-146.

17. Колеснікова, І. В., 2017. Використання медіа-освітніх технологій у навчальному процесі закладу післядипломної педагогічної освіти. *Інноваційна діяльність та дослідно-експериментальна робота в сучасній освіті: тези доп. V Всеукр. наук.-практ. конф.* Чернівці: ІППОЧО, с. 131-133.

18. Колеснікова, І. В., 2017. Медіаосвітні технології як засіб розвитку професійної компетентності вчителів у закладі післядипломної педагогічної освіти. *Комп'ютерні технології: інновації, проблеми, рішення – 2017: тези доп. II Міжнар. наук.-практ. конф.* Житомир: Вид. Євенок О. О., с. 224-226.

19. Колеснікова, І. В., 2017. Розвиток медіаграмотності вчителів в умовах закладу післядипломної педагогічної освіти. *Професійний розвиток фахівців у системі освіти дорослих: історія, теорія, технології: матеріали II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф.* К.: ЦППО, с. 183-185.

20. Колеснікова, І. В., 2017. Особливості створення медіаосвітнього середовища навчального закладу. *Професійна освіта в умовах інтеграційних*

процесів: теорія, практика: зб. наук. пр., ч. 1. Житомир: ФОП "Н. М. Левковець", с. 65-68.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

21. Колеснікова, І. В., 2013. Розвиток інформаційної компетентності педагога в післядипломній педагогічній освіті. *Становлення особистості професіонала: перспективи й розвиток:* матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. Одеса: Вид. Букаєв В.В., с. 98-100.

22. Колеснікова, І. В., 2013. Розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності вихователів ДНЗ в післядипломній педагогічній освіті. *Підготовка педагогів до впровадження Державних стандартів дошкільної та початкової освіти:* зб. наук.-метод. пр. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, с. 80-83.

АНОТАЦІЯ

Колеснікова І. В. Розвиток медіакультури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомир, 2018.

Дисертаційна робота присвячена проблемі розвитку медіакультури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти.

У роботі охарактеризовано стан досліджуваної проблеми в психолого-педагогічній, соціальній, філософській літературі. На основі обґрунтування теоретико-методологічних засад здійснено категоріальний аналіз базових понять дослідження ("культура", "медіа", "медіакультура", "медіакультура вчителя"), який відображає їх загальний зміст, специфіку, характер та взаємозв'язок. Проведено історико-педагогічний аналіз проблеми розвитку медіакультури. Розкрито освітній контекст феномену медіакультури, що виявляється в розгляді досліджуваного поняття в площині медіапедагогіки.

Розроблено та науково обґрунтовано структуру медіакультури педагога. Визначено критерії, показники та рівні її розвитку. Представлено авторську модель розвитку медіакультури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти. Експериментально перевірено ефективність її впровадження в навчальний процес закладів післядипломної освіти за допомогою поетапної методики. За результатами експериментальної роботи виявлено позитивні зміни в компонентах медіакультури вчителя. Окреслено перспективи подальших наукових пошуків.

Ключові слова: медіа, культура, медіакультура вчителя, заклад післядипломної педагогічної освіти, курсова підготовка, розвиток медіакультури вчителів.

АННОТАЦИЯ

Колесникова И. В. Развитие медиакультуры учителей в учреждениях последипломного педагогического образования. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Житомирский государственный университет имени Ивана Франко, Житомир, 2018.

Диссертация посвящена проблеме развития медиакультуры учителей в учреждениях последипломного педагогического образования. Рассматриваемая проблема на современном этапе особенно актуальна для педагогов, так как процесс обучения практически полностью ориентирован на использование различных информационных систем. Доказано необходимость подготовки учителей к использованию различных медиасредств, медиаресурсов в профессиональной деятельности.

В работе на основе анализа научной литературы уточнены базовые понятия исследования: "культура", "медиа", "медиакультура", что дало возможность обосновать и определить в рамках исследования понятие "медиакультура учителя" как сложного структурного образования, предусматривающего эффективное взаимодействие педагога с масс-медиа, которое способствует развитию знаний, умений, навыков полноценного восприятия и интерпретации информации с помощью медиаресурсов.

Подтверждено, что процесс развития медиакультуры учителей в учреждениях последипломного педагогического образования должен основываться на таких подходах как системный, личностный, деятельностный, культурологический, аксиологический, андрагогический, информационный.

Разработана и научно обоснована структура медиакультуры учителя. Ее целостность определяется профессионально-когнитивным (актуализирует мотивы по развитию медиакультуры, овладение профессиональными знаниями, умениями, осуществление профессионального самообразования), деятельностно-технологическим (предусматривает практическое применение знаний и навыков обработки медиа-текстов, созданных и размещенных в информационном пространстве); интерпретационно-оценочным (проявляется в способности критически анализировать и оценивать медиа-тексты, противостоянии манипулятивному воздействию информации); культурно-медиакоммуникативным (обеспечивает сочетание процессов восприятия и внедрения в практику норм поведения, ориентацию на коммуникативные процессы, обогащение профессиональным опытом) компонентами.

Теоретически обоснована и экспериментально проверена эффективность авторской модели развития медиакультуры учителей в учреждениях последиplomного педагогического образования, включающая следующие структурные компоненты: целевой (реализуется на двух уровнях: стратегическом и оперативном); содержательный (предполагает наличие системы знаний, обеспечивающих успешность и качество профессиональной деятельности учителя; включает теоретическую и практическую подготовку педагогов, осуществляемую в процессе курсовой, межкурсовой подготовки и включает модули учебной программы: общественно-гуманитарный, профессиональный, методический, диагностический и спецкурс "Медиакультура учителя", способствующий повышению уровня знаний, умений педагогов в исследуемой области); операционный (включает систему форм, методов и средств развития медиакультуры учителей); результативный (предусматривает контроль, самоконтроль, оценку и самооценку уровня развития медиакультуры учителей).

В работе представлена поэтапная методика реализации авторской модели развития медиакультуры учителей в учреждениях последиplomного педагогического образования. Результаты проведенной экспериментальной работы подтвердили эффективность разработанной модели и демонстрируют готовность педагогов к профессиональному усовершенствованию как средства развития их медиакультуры.

Ключевые слова: медиакультура, медиакультура учителя, развитие медиакультуры учителя, заведение последиplomного педагогического образования, курсовая подготовка.

ABSTRACT

Kolesnikova I. V. Development of teachers' media culture in institutions of postgraduate pedagogical education. – The manuscript.

Dissertation for the PhD degree in pedagogical sciences, specialty 13.00.04 – theory and methodology of professional education. – Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, 2018.

The dissertation is devoted to the problem of the development of teachers' media culture in institutions of postgraduate pedagogical education.

The paper describes the state of the problem under study in psychological, pedagogical, social, and philosophical literature. Based on the substantiation of theoretical and methodological foundations, a categorical analysis of the basic concepts of the research ("culture", "media", "media culture", "media culture of the teacher") is presented, which reflects their general content, specifics, character and interconnection. A historical and pedagogical analysis of the problem of the

development of media culture has been conducted. The educational context of the phenomenon of media culture is revealed, which is manifested in the consideration of the concept under study in the field of media pedagogy.

The structure of the teachers' media culture has been developed and scientifically substantiated. Criteria, indicators and levels of its development are determined. The author's model of the development of media culture of teachers in institutions of postgraduate pedagogical education is presented. The effectiveness of its implementation in the educational process of institutions of postgraduate education with the help of step-by-step methodology has been experimentally tested. According to the results of the experimental work, positive changes in all components of the teacher's media culture have been revealed. Prospects for further scientific researchers are outlined.

Key words: media, culture, teachers' media culture, institution of postgraduate pedagogical education, course preparation, development of teachers' media culture.